Un dicţionar bilingv eleno-român din secolul al XX-lea (prea) puţin cunoscut

Mioara DRAGOMIR*

Key-words: *katharevousa, dimotiki, compound word, idiomatic construction, reevaluation, information exploitation, the first Greek-Romanian modern dictionary*

1. În lexicografia românească modernă există foarte puţine dicţionare bilingve de tip româno-elen şi eleno-român. O analiză a acestui aspect, în special pentru perioada veche, şi explicaţii ale acestei stări de lucruri prezintă binecunoscutul istoric şi bizantinolog Demostene Russo în volumul *Elenismul în România* (Bucureşti, 1912), dar şi într-o prefaţă intitulată *Un cuvânt despre lexicografia greco-română*, care deschide o lucrare lexicografică puţin cunoscută, *Dicţionarul grec-român*, Λεξικόν Ελλήνο-Ρουμανικόν, realizată de Hector Sarafidi şi publicată în 1935 la Constanţa[1]. Autorul explicitează în *Introducere* dificultatea întocmirii unui asemenea dicţionar şi explică metoda sa. În acelaşi timp el dezvăluie şi motivele pentru care este atât de dificil de redactat un astfel de dicţionar:

> La întocmirea acestui al doilea volum am întâmpinat însă mult mai mari dificultăţi decât în prima mea încercare [*Dicţionarul român-grec*]. Căci în afară de lipsa unei lucrări similare anterioare, care să-mi servească de îndrumare, lipsă pe care am relevat-o şi în prefaţa primului volum, acum a trebuit să lupt din greu pentru a înlătura dificultăţile izvorând din diglosia care dăinuieşte şi, desigur, va dăinui încă mult în limba greacă. Astfel am fost nevoit să urmez calea ce satisface nevoile acestei diglosii, introducând în dicţionar cuvintele cele mai uzuale din aşa numită καθαρεύουσα, *limba literară scrisă*, întrebuinţată de savanţi, precum şi cuvintele ce se întrebuinţează în *limba populară vorbită*, indicând pe acestea din urmă cu un asterisc.

În prefaţa amintită, D. Russo trece în revistă cele câteva dicţionare de acest tip din secolele al XVII-lea – al XIX-lea, conchizând:

> Dar toate aceste lucrări lexicografice, rămase în manuscris, afară de dicţionarul lui Cuzanos şi Ioanid, n-au fost de folos sau au fost de un folos foarte mic şi nevoia unui dicţionar neogrecesc-român şi român-neogrecesc se simţea din ce în ce mai mult. Şi lucru curios! Acela care a luat asupră-şi să umple această lacună este nu un filolog,

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iaşi, România.

[1] Noi deţinem acest dicţionar într-o ediţie achiziţionată şi apărută în spaţiul elen, Σαραφίδι 1993. Această ediţie, însă, nu conţine *Introducerea* autorului din ediţia de la 1935 şi nici date despre prima apariţie a lucrării, însă este publicată în limba română prefaţa lui D. Russo.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

> ci un... medic, un iatrofilosof, doctorul din Constanţa Hector Sarafidi, care în anul 1922 ne-a dat *Dicţionarul Român-Grec*, iar acum ne dăruieşte a doua mult aşteptată parte, *Dicţionarul Greco-Român* (p. VI).

Explicând denumirea de *iatrofilosof* ca pe o noţiune complexă ce cuprinde, după modelul antic şi renascentist, studiul medicinei combinat cu al filosofiei „în înţelesul larg al cuvântului, cultivând teologia, literatura [clasică latină şi greacă], filologia, istoria etc.”, Russo enumeră o pleiadă întreagă de iatrofilosofi: Alexandru Mavrocordat Exaporitul, Teofil Coridaleu, Leon Allatios, Iacob Pillarinó, Ioan Comnen, Ieremie Cacavela, Dimitrie Procopiu Pamperis, Gheorghe Saul, Manase Eliade, Petrache Depasta, Atanasie Comnen Ipsilanti, Dimitrie Caracaş, Adamantie Coray, Constantin Sathas, Sofocle Economu, încheind cu o concluzie de forţă:

> Şi, ca ultim exemplu, pomenesc pe francezul Émile Littré care, medic de profesie, a editat pe Ipocrat şi a scris dicţionarul limbii franceze, care până astăzi rămâne cea mai bună lucrare a lexicografiei franceze (Russo 1912, p. VI).

Reputatul istoric marchează apariţia lucrării lexicografice a lui Hector Sarafidi ca pe un eveniment al primei jumătăţi a veacului al XX-lea, astfel încât putem înţelege şi mai bine importanţa momentului, în acea vreme din perioada interbelică, de efervescenţă în toate domeniile, în viaţa unei naţiuni care se lupta pentru modernizare:

> Continuând seria precedesorilor săi iluştri, doctorul Sarafidi ne dă acum *Dicţionarul Grec-Român*, de care se simţea mare nevoie şi pentru care trebuie să-i fim foarte recunoscători (ibidem).

2. Dicţionarul lui Hector Sarafidi este conceput şi redactat după toate canoanele lexicografice moderne. Baza sa este în cuvintele uzuale din *katharevousa*, adică limba puristă greacă literară[2], dar autorul a introdus şi cuvinte din *dimotiki*, marcate cu un asterisc, precum şi cuvinte împrumutate din alte limbi, marcate cu două asteriscuri[3]. La adjective sunt precizate terminaţiile, la substantive articolul, iar verbele, adverbele, adjectivele, conjuncţiile, prepoziţiile, interjecţiile sunt marcate prin abrevieri (v., adv., adj., conj., prep., interj.). Acolo unde este cazul, sunt precizate domeniile de apartenenţă prescurtat (lit., geom., med., bot., zool., muz., jur., mar. ş.a.m.d.). Sensurile sunt departajate printr-o bară verticală, iar prin două bare verticale este marcată schimbarea categoriei gramaticale. În special pentru cuvintele cu utilizări multiple, dicţionarul cuprinde şi exemple de folosire în context. De asemenea, sunt înregistrate cuvinte compuse, construcţii idiomatice, sintagme, proverbe etc. Pentru economie de spaţiu, în aceste cazuri, cuvântul-titlu este substituit printr-o linie orizontală:

[2] De-a lungul timpului au existat două registre ale limbii greceşti, care cuprind diferenţe în toate domeniile (lexic, sintaxă, morfologie, grafie etc.): *katharevusa* şi *dimotiki*. În ambele s-a scris literatură şi pentru ambele s-au făcut şi gramatici. În anul 1976, prin hotărâre de guvern, s-a impus limba numită populară, dimotiki, care a preluat unele aspecte şi din katharevousa.

[3] În legendă acest însemn este explicat ca „termen provenind din limbile străine”, iar în *Introducere* se spune: „Dar în limba greacă modernă s-au furişat, ca în toate limbile, multe cuvinte de origină străină, pe cari intercalându-le, le-am însemnat cu două asteriscuri”.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

*δρόμος ‘drum, stradă’, —δενδρόφυτος ‘alee’, ἐπῆρε κακὸν δρόμον ‘a apucat căi greşite’, ἔμεινεν εἰς τοὺς —ους ‘a rămas pe drumuri’, δίδω —ον ‘a goni’, πόσους —ους (ἁμάξης) κάμνεις ‘câte curse faci?’, ἡ ὑπόθεσις ἐπῆρε —ον ‘afacerea a fost îndrumată’[4];

**μασσαλιώτης (ὁ) —ις (ἡ) ‘marsiliez’. || —ις (ἡ) Muz. ‘Marsilieza’.

ὀνομαστικὸς, -ὴ, -ὸν adj. nominal, — ἡ ἑορτὴ ‘ziua onomastică’. || —ῶς adv. || ἡ — ἡ subst. Gram. nominativ.

*σκάρι (τὸ) ‘grindiş, structură’ | Mar. carenă. || τὰ —α ‘coastele unei bărci, corăbii | şantier’, ἡ δουλειὰ εἶναι στὰ —α ‘afacerea este înjghebată’.

În acest dicţionar sunt cuprinse, de asemenea, variantele lexicale de tipul „ἥμαρ (τὸ) vez. ἡμέρα”, precum şi trimiteri sinonimice precum „ὁρῶ v. ‘a vedea’ vez. βλέπω”.

3.1. După dicţionarul lui Hector Sarafidi, a trecut mai bine de jumătate de secol până a fost publicat un alt dicţionar bilingv, *Νεοελληνικό-ρουμανικό λεξικό, Dicţionar neogrec-român*, coordonat de Lia Brad-Chisacof, avându-i ca autori pe Margarita Kondoghiorghi, Eugen Dobroiu (A-M, P-Y), Ştefan Stupca (revizie A-M, Σ-Y), Antiţa Augustopoulos-Jucan (N-Π, Φ-Ω)[5] (prescurtat în continuare DNR). Această lucrare foarte aşteptată de publicul interesat este precedată de un *Îndrumar cu privire la folosirea dicţionarului* şi de o *Bibliografie* în care, însă, dicţionarul lui Sarafidi nu se regăseşte[6]. Motivul este, probabil, acela că baza acestui dicţionar este în neogreaca de astăzi şi mai puţin în katharevousa.

Raportând dicţionarul lui Sarafidi la această lucrare nouă, cu specificul ei, am ajuns la concluzia că există mai multe aspecte care trebuie marcate şi am adus o seamă de exemple. În acest demers ne-au interesat, desigur, lexemele marcate de Sarafidi ca fiind din dimotiki, dar nu numai, deoarece şi multe dintre celelalte, „cele mai uzuale” din katharevousa, cum spune autorul însuşi, au fost înglobate în neogreaca de astăzi. Am putut verifica acest fapt printr-un alt demers comparativ, cu dicţionarul foarte elaborat *Νέο λεξικό Ηρ. Γιοβάνη θησαυρός όλης της ελληνικής γλώσσας*[7] [= Noul dicţionar Hr. Ghiovanis tezaurul întregii limbi greceşti], în care, în afară de analiza lexicografică a cuvântului, se prezintă şi circulaţia cuvintelor în diversele perioade ale limbii greceşti: antică, greaca ecleziastică, mediogreacă şi neogreacă.

Astfel, am remarcat următoarele categorii de lexeme care nu au fost înregistrate în DNR, dar apar în dicţionarul lui Hector Sarafidi:

1. cuvinte şi sensuri din diferite domenii; **2.** construcţii idiomatice, structuri cu valoare expresivă, proverbe; **3.** cuvinte compuse; **4.** cuvinte şi sensuri cuprinse atât în leme, cât şi în definiţie, pe care le-am grupat în mai multe subcategorii: **a.** lexeme

[4] În anul 1982 a fost simplificată grafia neogreacă într-un sistem monotonic, prin renunţare la spirite şi alte semne grafice şi păstrarea accentului unic. Noi am respectat aici grafia fiecărei lucrări neogreceşti pe care am citat-o.

[5] Deţinem ediţia a doua adăugită şi revizuită a acestui dicţionar, în care apare şi *Cuvântul editorului*, Ion Brad.

[6] Nu se află nici în Mardare 2009, cel puţin în ediţia a III-a, pe care am consultat-o.

[7] Editarea lucrării s-a făcut de Παγκόσμιος εκδοτικός οργανισμός Χρίστος Γιοβάνης A.E.B.E. (f.a.).

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

a căror desemnare este în uz şi astăzi; **b.** lexeme care denumesc realităţi care au dispărut sau se întâlnesc astăzi în mod excepţional, **c.** lexeme care prezintă un sens în dicţionarul lui Hector Sarafidi, iar în DNR un alt sens sau alte nuanţe semice; şi, în sfârşit, importante pentru istoria limbii române, **d.** cuvinte rare din definiţie care au chiar etimologie neogreacă, **e.** lexeme şi sensuri care prezintă în explicaţie cuvinte rar folosite sau aproape ieşite din uz, regionale sau populare, conform DLR-ului; la urmă prezentăm şi **5.** regimul prepoziţiilor (απο-, εισ-, παρα-, ş.c.l.) şi valoarea lor de prim element de compunere în cuvintele compuse.

3.2.1. În dicţionarul lui Hector Sarafidi au fost înregistrate cuvinte şi sensuri din diverse domenii, neînregistrate în DNR, printre care: ἀγαρικὸν (τὸ) bot. ‘sfărog, băloşel, burete de cîmp’. Dintre aceste semnificaţii, *sfărog* nu este înregistrat în DLR, *băloşel* este înregistrat cu sensul ‘ciupercă suspectă, cu un miros caracteristic foarte neplăcut etc.’; cuvîntul apare în GHIOVANIS; ἀγγελιαφόρος (ὁ) cu sensul mar. ‘avizo’ (= vas mare de război); nu este înregistrat în GHIOVANIS; *ἀγγέλικα (ἡ) bot. ‘leuştean’ v. *σέσελι*; se află în GHIOVANIS; *ἀγγουράπιδο (τὸ) bot. ‘sunătoare’; neînregistrat în GHIOVANIS; *ἀγιοπούλι (τὸ) zool. ‘mierloi roşu’; înregistrat şi în GHIOVANIS; ἀγκαλὶς (ἡ) mil. ‘faşine’; neînregistrat în GHIOVANIS; *ἀγριαγκινάρα (ἡ) bot. ‘anghinară sălbatică’; neînregistrat în GHIOVANIS[8]; ἄζυμος (ὁ, ἡ), *-ον* (τὸ) adj. ‘1. nedospit, nefrământat’; 2. farm. *τὸ* —ον ‘capsulă’; 3. *τὰ* —α || bis. ‘ostie’; în DNR sensurile 2. şi 3. nu apar; în GHIOVANIS nu apare sensul 2.; *ἄϊγειρος* (ἡ) bot. ‘plop negru’; apare în GHIOVANIS, cu o definiţie mai amănunţită; *αἰγοθήλας* (ὁ) zool. ‘păpăludă’; în DLR este definit ca ‘pasăre de culoare cenuşie, cu corpul lunguieţ’ ş.a.m.d.; în GHIOVANIS apare cu grafia *αἰγοθήλης* (ὁ), cu circulaţie în greaca veche şi în neogreacă; αἰγωλιὸς (ὁ) zool. ‘buhă, ciovină’; în GHIOVANIS este înregistrat cu circulaţie în greaca veche şi în neogreacă; *ἄϊθυια* (ἡ) zool. ‘cufundar’; înregistrat în GHIOVANIS cu circulaţie în greaca veche şi în neogreacă; *ἄκαρι* (τὸ) zool. ‘muşiţă’; înregistrat în GHIOVANIS; ἀμβλυγώνιος (ὁ, ἡ), *-ον* (τὸ) adj. geom. ‘cu unghiuri obtuze’; în DNR este înregistrată s.v. *αμβλύς, -εία, -ύ* care are şi sensul ‘obtuz’, sintagma αμβλεία γωνία ‘unghi obtuz’; ****ἀλάργα* adv. mar. ‘departe în largul mării’; în DNR este specificat numai ‘departe’; *ἀμία* (ἡ) zool. ‘păstrăv’; înregistrat în GHIOVANIS; *ἀναδρομή* (ἡ) jur. ‘recurs’; *ἀναδρομικός, -ή, -όν* ‘1. retrograd, retroactiv; 2. jur. recurent’; *ἀνακάρδιον* (τὸ) bot. ‘mahon’; apare în’ GHIOVANIS; *ἀνάλεκτα* (τὰ) lit. ‘bucăţi alese, varia’; înregistrat şi în GHIOVANIS; *ἀνάμικτος* (ὁ, ἡ), -ον (τὸ) adj. ‘amestecat’ || -α (τὰ) lit. miscelanea; *ἀντιβαδιασμὸς* (ὁ) jur. ‘stelionat’, explicat în DLR ‘delict costând în vânzarea sau ipotecarea unui bun la mai multe persoane deodată’; *ἀντιμωλία* (ἡ) jur. în expr. *κατ᾽ ἀντιμωλίαν* ‘contradictoriu’; înregistrat în GHIOVANIS ca lemă independentă de expresie definită prin sinonimul *αντιπαράσταση* ‘confruntare a martorilor’ (DNR); *ἀπαγγελία* (ἡ) ‘1. dicţiune, declamaţie; 2. jur. pronunţare’; în DNR senul juridic nu apare[9]; *ἀποχή* (ἡ) are şi sensul jur. ‘repudiere de succesiune’; cu sens specilizat pentru domeniul juridic nu apare în GHIOVANIS; *ἄρκτιον* (τὸ) bot.

[8] În dicţionarul lui Sarafidi se află şi multe alte lexeme cu elementul de compunere ἀγριο-, care au asteriscul ce indică faptul că sunt elemente populare.

[9] La verbul ἀπαγγελίζω însă apare şi sensul juridic ‘a pronunţa o hotărâre’.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

‘brustur’[10]; în GHIOVANIS este înregistrat; *ἀσκωλιασμὸς* (ὁ) joc. ‘şotron, moară’; **ἀσπρόψαρον* (τὸ) zool. ‘şalău’; neînregistrat în GHIOVANIS; *γεράνδριον* (τὸ) bot. ‘gorun’; neînregistrat în GHIOVANIS; **θαλασσοποῦλι* (τὸ) zool. ‘1. pasăre de mare, alcion; 2. bun marinar’; în GHIOVANIS apar ambele sensuri, al doilea ca figurat; **γρίπος* (ὁ) mar. ‘năvod’; înregistrat şi în GHIOVANIS; *’δεθάκι* joc. ‘baba-oarba’; *ἐπιφορὰ* (ἡ) are şi sensul med. ‘epiforă’, definit în DLR astfel: ‘exagerare a secreţiei lacrimale datorată unor cauze patologice’ (cu etimologie din lat. şi fr.).

3.2.2. Construcţii idiomatice, structuri cu valoare expresivă, proverbe, cum ar fi: s.v. **ἄβροχιὰ* (ἡ) ‘lipsă de ploi, secete’ – proverbul *στὴν ἄβροχια καλὸ καὶ τὸ χαλάζι* ‘dacă nu plouă, pică’ (literal: ‘la secetă e bună şi grindina’); s.v. *ἁγιάζω* ‘a sfinţi’ – proverbul *ὁ σκοπός ἁγιάζει τὰ μέσα* ‘scopul scuză mijloacele’ (literal: ‘scopul sfinţeşte mijloacele’); s.v. *ἄγω* ‘a duce’ – proverbul *ἄγω καὶ φέρω* ‘a duce de nas’ (literal: ‘duc şi port’); s.v. *ἀκμὴ* ‘înflorire, vigoare, vârtute’ – construcţia *εἰς τήν ἀκμήν τοῦ χειμώνος* ‘în inima iernii’; s.v. *ἄκρος, -α, -ον* adj. ‘din urmă, extrem’ – sintagma *ἄκροι φίλοι* ‘prieteni la toartă, la cataramă’; s.v. *ἄλλος, -η, -ον* adj. ‘alt’ – expresiile a) *λέγει ἄλλα αντ’ ἄλλων* ‘spune vrute şi nevrute’ (literal, cu aproximaţie: ‘spune altele contra altora’); b) *ἄλλα λόγια!* ‘să schimbăm vorba’ (literal: ‘alte cuvinte!’); s.v. *ἅμα* adv. ‘îndată ce, cum’ – expresiile a) *ἅμ’ ἔπος ἅμ’ ἔργον* ‘zis şi făcut’; b) *ἐν τῷ ἅμα* ‘la moment’; s.v. *ἄμικτος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘neamestecat’, *οὐδὲν καλὸν ἄμικτον κακοῦ* ‘nu e pădure fără uscături’ (literal: ‘nici un bine neamestecat cu rău’); s.v. **ἄμπακος (ὁ)* ‘blană, tăbliţă’ – expresia *ξεύρει τὸν ἄμπακον* ‘nu ştie boacă’; s.v. *ἄρωρα* adv. – expresia *ἄρωρα πάρωρα* ‘nelatimp, tam-nesam’; s.v. *βάλλω* ‘a azvârli, a trage, a da’ – expresiile a) *τὰ ἔβαλε μέ ὅλον τὸν κόσμον* ‘s-a pus rău cu toată lumea’ (literal: ‘le-a luat cu toată lumea’); b) *μὲ ἔβαλε στὸ χέρι* ‘s-a împrumutat fără a-mi înapoia banii’ (literal: ‘m-a dat pe mână’); s.v. *γάλα (τὸ)* ‘lapte’ – expresia *ὅλο ἔγιναν μέλι γάλα* ‘toate s-au îndreptat’ (literal: ‘toate au devenit lapte miere’); s.v. *γλυκύς, -εῖα, -ύ* adj. ‘dulce, plăcut’ – expresia *κάμνω τὰ πικρὰ γλυκὰ* ‘a face haz de necaz’ (literal: ‘fac cele amare dulci’); s.v. *δεικνύω* ‘a arăta, a dovedi’, *δείξε μου τὴν ράχι σου* ‘cară-te de aici’ (literal: ‘arată-mi spatele’); s.v. *δένω* ‘a lega, a struni’ – expresiile: a) *δένω τὸ κεφάλι μου* ‘a se căsători’ (literal: ‘a se lega la cap’); b) *τὸν ἔδεσαν τα μάτια* ‘l-au păcălit’ (literal: ‘l-au legat la ochi’); s.v. *δέων, -ουσα* part. ‘necesar, convenabil, oportun’ – construcţiile *τὰ δέωντα* ‘complimente, salutări’ şi *ὑπὲρ τὸ δέον* ‘peste măsură’; s.v. *δίκη* ‘proces, judecată’ – sintagma *θεία δίκη* ‘pedeapsa lui Dumnezeu’; s.v. *ἔπος (τὸ)* ‘vorbă, cuvânt’; ‘poezie’ – expresia *ἅμ’ ἔπον ἅμ’ἔργον* ‘zis şi făcut’; s.v. *ἔσχατος, - η, -ον* ‘cel din urmă, ultim, extrem’ – expresiile a) *μέχρις ἔσχατων* ‘până în pânzele albe’ (literal: ‘până la cele de pe urmă’); b) *εἶναι εἰς τὰ ἔσχατα* ‘a-şi da sufletul’ (literal: ‘este la cele de pe urmă’); s.v. *ἐξώτερος, -α, -ον* adj. comp. ‘mai în afară’ – sintagma τὸ πῦρ τὸ ἐξότερον ‘focul iadului, gheenă’; s.v. *ἥρεμος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* ‘tihnit, senin, potolit, calm, lin’ – expresia *ἥρεμα καὶ κατὰ μικρὸν* ‘încetişor’ (literal: ‘uşor şi câte puţin’); s.v. **ιδρώνω* ‘a înăduşi, a transpira’ – expresia *δὲν ιδρώνει τὸ αὐτί μου* ‘puţin îmi pasă’ (literal:

[10] Dar tot din domeniul botanic, de exemplu *ἄρκευθος* (ἡ) ‘ienupăr’ apare şi în DNR.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

‘nu-mi transpiră urechea’); s.v. *κάθημαι* (forma din katharevousa; dimotiki: *κάθομαι*) – expresia *κάθησε στα αυγά σου* ‘cată-ţi de treabă’ (literal: ‘stai pe ouăle tale’); s.v. *καλὸς, ἡ, ὸν* ‘frumos, bun’ – expresiile a) *τραβῶ ἕνα καλὸν ξύλο* ‘a trage o sfântă de bătaie’ (literal: ‘a trage un lemn bun’); b) *διὰ καλὸς καὶ διὰ κακὸν* ‘pentru orice eventualitate’ (literal: ‘pentru bun şi pentru rău’); c) *πήγαινε εἰς τὸ καλὸ* ‘lasă-mă în pace’ (literal: ‘du-te la bunul’); s.v. *καπνίζω* ‘a fuma, a fumega, a afuma’ – expresia *λέγει ὅτι τοῦ καπνίση* ‘spune verzi şi uscate’ (literal: ‘spune ce i se afumă’); s.v. *καρτερῶ* ‘a aştepta’ – proverbul *κάλλιο πέντε καὶ στὸ χέρι παρὰ δέκα καὶ καρτέρει* ‘ce-i în mână nu-i minciună’ (literal: ‘mai bine cinci în mână decât zece şi să le aştepţi’); s.v. **κοντὸς* ‘scurt’ – expresia *τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ κοντὸν* ‘l-a luat la zor’ (literal: ‘l-a luat din scurt’); s.v. **κοπέλι* ‘servitor (mic)’ – expresia *κατὰ τὸν μαστρογιάνη καὶ τὰ κολέλα του* ‘cum e turcul şi pistolul’; s.v. *λόγος* ‘1. cuvânt, vorbă; 2. discurs, cuvântare; 3. proverb’ – expresiile a) *ἀπὸ λόγου εἰς λόγον* ‘dintr-una într-alta’; b) *νὰ γίνεται λόγος* ‘vorbă să fie’; c) *γίνεται πολύς λόγος* ‘se face mare vâlvă’; s.v. *μᾶλλον* ‘mai mult, mai bun, în plus, mai’ – expresia *κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον* ‘mai mult sau mai puţin’; s.v. **μάτι* ‘ochi’ – expresia *γιὰ τὰ μαῦρα μάτια* ‘de florile mărului’ (literal: ‘de ochii negri’); s.v. **μαύρος* ‘negru’ – expresia *μᾶς κάμνεις τὰ μαῦρα μάτια* ‘ne faci să te dorim’ (literal: ‘ne faci ochi(i) negri)’; s.v. **μύτη* ‘nas, cioc, bot’ – expresia *ὑψήλωσε ἡ μύτη του* ‘şi-a luat nasul la purtare’ (literal: ‘i s-a înălţat nasul’); s.v. **ξεφορτώνω* ‘a descărca’ – expresia *ξεφορτόσου με* ‘lasă-mă în pace’ (literal: ‘dă-te jos de pe mine’); s.v. **ξυνω* v. *ξέω* ‘1. a răzui, 2. a scărpina, 3. a freca’ – expresia *δεν ἔχει νύχια νὰ ξυσθῆ* ‘n-are nici o para chioară’ (literal: ‘nu are unghii să se scarpine’); s.v. *ὄρεξις* ‘poftă, dispoziţie, dorinţă’ – expresia *περὶ ορέξεως οὐδεὶς λόγος* ‘gusturile nu se discută’ (literal: ‘despre gust, nici o vorbă’); s.v. ***παρᾶς (ὁ)* ‘para, ban’ – expresia *δὲν ἔχει παρᾶν τσακισμένο* ‘n-are nici o lăscaie’ (literal: ‘nu are o para ruptă’).

3.2.3. Compuse care desemnează o realitate cu un anumit specific, ca de pildă: **ἀδελφομοῖρι (τὸ)* ‘parte de moştenire între fraţi ori surori’; **ἀδικοθάνατος, -ή, -ον* ‘sfârşit [în sensul de terminat] prin moarte nedreaptă’; **ἀδικοκρισία* ‘judecată nedreaptă’; *ἀδρόμισθος, (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* ‘plătit gras’; *ἀλεξιβόρβορον (τὸ)* ‘apărător de noroi’; *ἀλεξίβροχον (τὸ)* ‘cortel’; *ἀλεξίφωτον* ‘abajur’ (dar frecvent se spune *αμπαζούρ*); **ἀνεμοβροχὴ (ἡ)* ‘ploaie cu vânt’; **ἀνεμόκουνια (ἡ)* ‘leagăn cu frânghii’; *ἀπειράγαθος(ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* ‘de o bunătate fără margini’[11]; **ἀποθαλασσιὰ (ἡ)* ‘mare ferită de vânturi’; *ἀπολειτουργῶ* bis. ‘a termina slujba’; *ἀποτρυγῶ* ‘a termina culesul viilor’; *ἀποτρώγω* ‘a termina masa’; **ἀργυροκόλλητος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘montat cu argint’; *ἀργυρόχρυσος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘de aur şi de argint; *ἀριστοτέχνημα (τὸ)* adj. ‘capodoperă’; *ἀριστοτέχνης, -ο, -ισσα* ‘maestru, virtuoz’; *ἀριστοτέχνικός, -ή, -ό* ‘de virtuoz, excepţional’; *ἀρχολίπαρος (ὁ)* ‘ahtiat după putere’; *ἀρχολιπαρῶ* ‘a umbla după putere’; **ἀσπροφορῶ* ‘a se îmbrăca în alb’; *ἀστρολαμπής (ὁ, ἡ), -ὲς (τὸ)* ‘sclipitor ca steaua’; *ἀτμοτελωνίς (ἡ)* ‘barcă cu aburi de supraveghere vamală’; **ἀυγόσυκον*

[11] În DNR, *ἀπειρ-* ,element de compunere denotând sensurile ‘foarte, peste măsură, prea mult’.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

(τὸ) ‘smochină de primăvară’; **ἀυγότσεφλον (τὸ)* ‘coajă de ou’; **βαρυακούω* ‘a auzi greu’; *βαρυκοιμῶμαι* (formele din dimotiki: *βαρυκοιμᾶμαι*, *βαρυκοιμούμαι*) ‘a dormi adânc’; **βελονότρυπα* ‘gaura acului’; *βραδύνοια (ἡ)* ‘cap greu’; *βραδύνους (ό, ἡ), -ουν (τὸ)* adj. ‘greoi la cap’; **βωδάμαξα* ‘car cu boi’; **βωτρυδοφαγωμένος, -η, -ο* ‘mâncat de molii’; *γαλακτοποσία, γαλακτοτροφία* ‘regim lactat’; *γλαυκόφθαλμος (ό, ἡ), -ον (τὸ)* ‘cu ochii albaştri’; **γλυκοκελαδῶ* ‘a cânta fermecător’[12]; **γλυκοκοιμίζω, *γλυκοκοιμῶμαι* ‘a adormi încetinel’; **γλυκομίλιμα (τὸ)* ‘vorbă dulce’; *γραμματοδιδασκαλεῖον (τὸ)* ‘şcoală primară’ (şi în GHIOVANIS); *γραμματοδιδάσκαλος* ‘institutor’ (şi în GHIOVANIS) *δακτυλοθήκη* ‘cutie cu inele’; *δασόφυτος (ό, ἡ), -ον (τὸ)*[13] adj. ‘împădurit’; *δασύσκιος (ό, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘cu umbră deasă’; *δημοδιδασκαλείον (τὸ)* ‘şcoală primară’[14]; *δυσκατάληπτος (ό, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘greu de înţeles’; *δυσπρόφερτος (ό, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘greu de pronunţat’; *ἑβδομικονταετία* ‘răstimp de şaptezeci de ani’ (în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca ecleziastică şi neogreacă); **εξώπασχα* adv. ‘după Paşti’; **επτάψυχος, -η, -ον* ‘cu şapte suflete, rezistent, forte’; *ἑτερόγλωσσος (ό, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘de altă limbă’; *ἑτεροεθνὴς (ό, ἡ), -ές (τὸ)* adj. ‘de altă naţie’; *ἑτοιμολογία* ‘prezenţă de spirit’[15]; *εὔανδρος (ό, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘bogat în oameni merituoşi’; *εὔελπις (ό, ἡ), -ι (τὸ)* adj. ‘plin de nădejde’ || *(ὁ) εὔελπις* ‘elev al şcolii militare, cadet’; **ζαχαροθήκη* ‘zaharniţă’; **ἡλιοπύρι (τὸ)* ‘arşiţa soarelui’; **ἡμεροδοῦλι (τὸ)* ‘salariu pe o zi’; **ἡμεροφάγι (τὸ)* ‘mâncare de toată ziua’; **θαλασσοβρέχομαι* ‘a fi udat de mare’ (în GHIOVANIS înregistrat numai adj. *θαλασσοβρεγμένος, -η, -ο*); **θαλασσοδέρνω* ‘a se lupta cu marea’; *θαλασσομάχος (ό, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘luptător contra valurilor’; **θαλασσόνερον (τὸ)* adj. ‘apă de mare’; *θερμοπαρακαλῶ* ‘a ruga călduros’; **κακογεράζω* ‘a avea rele bătrâneţe’; **κακόγερος* ‘bătrân răutăcios’; *κακογραφῶ* ‘a scrie prost’ (în GHIOVANIS: 1. a scrie urât, neciteţ, ilizibil; 2. a scrie prost, neliterar, greşit’); *κακογραφία* ‘scriitură proastă’ (în DNR ‘scriere urâtă, scris neciteţ, mâzgălit’); *κακογράφος* ‘prost scriitor’ (în DNR ‘persoană cu scris urât, neciteţ’ şi în GHIOVANIS’ are acelaşi sens); *κακοδοξία* ‘credinţă falşă’ (cuvântul apare şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca ecleziastică, medievală şi neogreacă); *κακόδοξος* ‘falş credincios’ (şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca ecleziastică, medievală şi neogreacă); **κακοζωΐα* ‘trai rău’ (şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca antică şi neogreacă)[16]; **κακοθελιτὴς -τρια* ‘răuvoitor’ (şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca medievală şi neogreacă); **κακονύκτι (τὸ)* ‘noapte rea’ (în GHIOVANIS ‘noapte plină de necazuri’); **κακονυκτίζω* ‘a petrece noapte rea’[17] (şi în

[12] În DNR este înregistrat, cu acelaşi sens, *γλυκοτραγουδώ*.

[13] Însă *δασοφυτεία* apare şi în dicţionarul lui Sarafidi ‘plantaţie (de păduri)’, şi în DNR ‘plantaţie forestieră, plantaţie de păduri’.

[14] Dar subst. *δημοδιδάσκαλος* ‘învăţător’ se află în ambele.

[15] Dar *ἑτοιμολόγος* ‘cel ce are răspunsul gata’ apare şi în DNR, cu definiţia ‘cu răspunsuri prompte, cu prezenţă de spirit’.

[16] În DNR se întâlneşte verbul *κακοζώ* ‘a trăi în sărăcie, a o duce greu’, care se află şi la Sarafidi, cu circulaţie în registrul popular. Dar în DNR este întregistrat *καλοζωΐα* ‘trai bun’.

[17] În DNR se află *κακονυχτισμένος* ‘care a trecut prost noaptea’.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

GHIOVANIS‘ unde apare şi substantivul *κακονύχτισμα* ‘faptul de a petrece cineva o noapte rea’); **κακοτυχίζω* ‘a deplânge pe cineva (de soarta lui)’ (şi în GHIOVANIS); **κακοφανισμὸς* ‘părere de rău’ (şi în GHIOVANIS); **καλοθέλω* ‘a binevoi’ (în GHIOVANIS ‘1. a-şi dori ceva foarte mult’; ‘2. a accepta cu plăcere’); *καλοκαγαθία* ‘bunăvoinţă’ (în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca antică, medievală şi neogreacă, cu sensurile ‘politeţe’ şi ‘bunătate; binefacere’); *καλοκαγαθός* ‘binevoitor’[18]; **καλονυκτίζω* ‘a ura noapte bună’ (şi în GHIOVANIS‘ cu trimitere la *καλονυχτίζω*; **καλοφαίνεται* ‘a-i părea bine’ (şi în GHIOVANIS); *καρδιογνώσης* ‘cel ce citeşte în inimi’ (şi în GHIOVANIS); *καρκινοβαδιά* ‘umblet de rac’ (în GHIOVANIS ‘1. mersul racului’ ‘2. (fig.) înaintare înceată sau dare înapoi’)[19]; **κατακοκκινίζω* ‘a roşi’ (şi în GHIOVANIS); şi adj. **κατακόκκινος* ‘roşu peste tot’ (şi în GHIOVANIS ‘foarte roşu’); **κατακοπιάζω* ‘a fi rupt de oboseală’ (şi în GHIOVANIS)[20]; *κατακραβγάζω* ‘a ţipa tare contra cuiva’[21] (şi în GHIOVANIS, cu ambele sensuri pe care le are substantivul în cele două dicţionare româneşti, ‘a ţipa tare, a huidui’); **καταποδιαστός -ή, -όν* ‘unul după altul, călcând pe urmele’ (şi în GHIOVANIS); *λαθρογαμιά* ‘căsătorie secretă’ (şi în GHIOVANIS); **λαμπρόσχολα (τὰ)* ‘vacanţa de Paşti’ (şi în GHIOVANIS, cu trimitere la *λαμπρόσκολα*); *λειψανδρία* ‘lipsă de oameni (de valoare)’ (în DNR cu sensul ‘lipsă numerică de bărbaţi’, iar în GHIOVANIS, se află ambele sensuri ‘1. lipsă de bărbaţi tineri şi puternici, 2. lipsă de oameni de valoare, 3. (gen.) lipsă de bărbaţi’); şi verbul *λειψανδρῶ* ‘a avea lipsă de oameni (de valoare)’ care nu apare în DNR, dar se află în GHIOVANIS); *λεπτογραφία* ‘scriitură fină’ (în GHIOVANIS, ‘1. scriere cu litere foarte subţiri, elegante, 2. arta de a scrie cu litere elegante’); *ματαιοφροσύνη* ‘înfumurare, vanitate’ (în GHIOVANIS, cu sensul ‘faptul de a se gândi cineva la lucruri zadarnice şi fără rost’, cu circulaţie în greaca antică, medievală şi neogreacă); **μαυρογένης (ὁ)* ‘cu barba neagră’ (apare şi în GHIOVANIS); **μεγαλοβδόμαδον (τὸ)* ‘săptămâna patimilor’ (în GHIOVANIS cu forma din dimotiki *μεγαλοβδόμαδα (ἡ)*; *μεγαλοπραγμοσύνη (ἡ)* ‘întreprindere de lucruri mari’ (în GHIOVANIS cu circulaţie în greaca antică şi neogreacă); *μεγαλόφθαλμος* ‘cu ochi mari’ (şi în GHIOVANIS); *ξεκακιώνω* ‘a-i trece supărarea’ (în GHIOVANIS ‘(despre copii mici şi femei) a alunga supărarea’); *όλιγαρκεία* ‘cumpătare, temperanţă’ (şi în GHIOVANIS, cu sensul ‘simplitate, austeritate’, cu circulaţie în greaca ecleziastică, medievală şi în neogreacă); *όλιγοδάπανος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘economicos, puţin costisitor’; *όλιγοέξοδος* v. *όλιγοδάπανος*; *όλιγολογία* ‘vorbă scurtă’ (şi în GHIOVANIS, ‘laconism’); *όλιγολόγος* ‘cu vorbă scurtă’ (şi în GHIOVANIS, ‘laconic, cel care vorbeşte puţin’); *ολόδροσος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘răcoros de tot’ (şi în GHIOVANIS); *ομοφρονῶ* ‘a avea aceleaşi păreri, a se înţelege’ (şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca antică şi în neogreacă).

[18] Acest lexem se află şi DNR, cu sensul ‘foarte bun, plin de bunătate’.

[19] Dar verbul *καρκινοβατώ* ‘1. a merge îndărăt ca racul; 2. (fig.) a nu progresa’ apare în ambele dicţionare.

[20] În ambele dicţionare româneşti apare adj. *κατακόπος* ‘foarte obosit’, în Sarafidi cu asteriscul de circulaţie populară.

[21] Substantivul *κατακραβγή* ‘larmă’ se află şi în DNR, cu sensul ‘huiduială’.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

3.2.4. În dicţionarul lui Hector Sarafidi apar o seamă de lexeme şi sensuri care nu se întâlnesc în DNR şi pe care, datorită faptului că prezintă diferite particularităţi, le-am putut selecta în mai multe subcategorii:

a. Lexeme a căror desemnare este în uz şi astăzi, cum sunt: **ἀνθρωπίζω* ‘a se ciopli, a se civiliza’; **ἀντιλαλιά* ‘ecou’ v. *ἠχώ*[22]; **ἀποσπερὶς* ‘de cu seară’; **ἀρκουδίζω* ‘a umbla în patru picioare; pe brânci’ (< de la radicalul *αρκούδα* ‘urs’); **ἀρτυμὴ* ‘mâncare de dulce’; *ἄρτυμα* ‘sos, ingredient’[23]; **ἀρτύνω* ‘a strica postul cu dulce’ şi la diateza refl. pas. *ἀρτύνομαι* ‘a-şi strica postul cu dulce’; **ἀσκοτύρι* ‘brânză de burduf’; *ἀσπρούτσικος, -η. -ον* ‘alburiu’; *ἀστροφεγγὴς (ὁ, ἡ), -ἐς (τὸ)* adj. ‘înstelat’[24]; **ἀφηκράζομαι* ‘a trage cu urechea’; *βατοπέδιον (τὸ)* ‘mărăciniş’; *βιβλιοδετῶ* ‘a lega cărţi’[25]; *βιβλιοκαπηλία* ‘trafic de cărţi’; *βιβλιοκάπηλος* ‘traficant de cărţi’; *γαλακτοῦχος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘lăptos; *γαληνότατος (ὁ)* ‘preamărit, luminat’, *γαληνότης* ‘luminăţie’; *γίννος* ‘ponnei’; **γλυφάδα* ‘gust sălciu’, **γλυφαίνω* ‘a (se) face sălciu’; **γλυφίζω* ‘a avea gust sălciu’[26]; *γραικύλος* ‘grecotei’; *γραμματεῖον (τὸ)* ‘şcoală de sat’; **γρηγοροσύνη* ‘agilitate, repeziciune’[27]; **δρασούλα* ‘rouă uşoară’; **δρύμναι (αἱ)* ‘primele şase zile ale lunii august, când oamenii nu trebuie să se scalde în mare (credinţă populară)’; *ἐνατενίζω* ‘a se uita fix’[28]; *ἐξονυχίζω* ‘a cerceta cu amănuntul’; *ἐξονύχισις* ‘cercetare cu amănuntul’[29]; *ἐπιτόνιον (τὸ)* ‘cheie de vioară’ (şi în GHIOVANIS); ***ζατρικιστής (ὁ)* ‘jucător de şah’[30]; *ἡλιάζω* ‘a expune, a usca la soare’, *–ομαι* ‘a se sori’ (în GHIOVANIS cu circulaţie în greaca antică şi în neogreacă); *ἡλιαστὸς, -ἡ, -ὸν* adj. ‘uscat la soare’ (în GHIOVANIS cu trimitere la *λιαστός*); **καβάδι (τὸ)* ‘zăbun’; **καλούτσικος* ‘bunicel, pasabil’; ***καμπανός (ὁ)* ‘limbă de clopot’ (în GHIOVANIS cu circulaţie în greaca medie şi în neogreacă); ***κουμπάνια* ‘merinde’ (şi în GHIOVANIS); **λαγγεύω* ‘a se uita cruciş’, cu trimitere la *ἀλληλοθορίζω*; **λιχουδεύομαι* ‘a fi pofticios’[31]; *λιχούδης* ‘pofticios’; *λογύδριον (τὸ)* ‘mică cuvântare’ (şi în GHIOVANIS); *μακρούλος‘ –ἡ, -ὸν* ‘cam lung’ (şi în GHIOVANIS); **μεγαλούτσικος, -η, -ον* ‘mărişor’; **μικρούλης (ὁ), -α*

[22] Dar masculinul *ἀντιλαλός* ‘ecou, răsunet’ se află şi în DNR, şi în Sarafidi, acesta din urmă din nou cu trimitere la ἠχω.

[23] În DNR apare numai neutrul άρτυμα cu ambele sensuri ‘1. condiment; 2. mâncare de dulce (care nu este de post)’.

[24] În DNR se întâlneşte femininul *αστροφεγγιά*, cu sensurile ‘1. noapte înstelată, 2. lumina stelelor’; acest substantiv este prezent la Sarafidi cu circulaţie populară.

[25] Dar în DNR se află *βιβλιοδεσία* ‘legătură de carte’, *βιβλιοδετεία* ‘legătorie de cărţi’, *βιβλιοδέτης* ‘legător de cărţi’.

[26] În DNR este înregistrat adj. *γλυφός, -ή, -ό* ‘sălciu’.

[27] În DNR apare înregistrat adj. *γρήγορα* ‘repede’ şi subst. *γρηγοράδα* ‘viteză, iuţeală, rapiditate’, care sunt tratate şi de Sarafidi.

[28] În DNR se află numai subst. *ενατένιση* ‘fixare (a privirii) concentrare a minţii’; în GHIOVANIS se întâlnesc atât verbul, cât şi substantivul.

[29] În DNR adj. *εξονυχιστικός* ‘exhaustiv, complet’, iar în GHIOVANIS se întâlnesc verbul, adjectivul, dar şi substantivul, care are formă de masculin, *εξονυχισμός*.

[30] În DNR este înregistrat subst. *ζατρίκι* ‘şah’, care se află şi la Sarafidi, tot ca element împrumutat, ca şi adjectivul.

[31] În DNR: adj. *λιχούδης, -α, -ικο* adj. ‘lacom’ şi *λιχουδιά* ‘delicatesă (alimente fine, prăjituri)’.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

(ἡ) ‘micuţ, mititel’; **ογκανίζω* ‘a zbiera (pentru măgar)’ (şi în GHIOVANIS); *ὀζώδης (ὁ, ἡ), -ὲς (τὸ)* adj. ‘colţuros, noduros’; *οἰκίσκος* ‘căsuţă, căscioară’ (şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca antică şi în neogreacă); *οἰκτείρω* ‘a deplânge’ (şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca antică, medie şi în neogreacă); *οἰκτειρμὸς* ‘compătimire, milă’ (şi în GHIOVANIS, cu circulaţie în greaca antică şi în neogreacă); **ὀργανέτον* ‘flaşnetă’ (şi în GHIOVANIS); *ὀργανοπαίκτης* ‘flaşnetar, organist’ (şi în GHIOVANIS s.v. *ὀργανοπαίχτης*); *ὀρθρίζω* ‘a se scula de dimineaţă’ (şi în GHIOVANIS cu sensurile ‘1. a se trezi în zori, 2. a cânta la utrenie’, cu circulaţie în greaca ecleziastică, mediogreacă şi neogreacă) ş.a.

b. Lexeme care denumesc realităţi ce au dispărut sau se întâlnesc astăzi în mod excepţional, precum: s.v. *αἴθουσα* ‘sală’; *—του θρόνου* ‘spătărie’ (literal: ‘sala tronului’); s.v. *ἅμαξα (ἡ)* ‘căruţă’, folosită în sintagmele: *—μεγάλη* ‘car, căroi’; *—ἀγοραία* ‘trăsură de piaţă’, *—πολύτιμος* ‘echipaj, muscal’ (termenul *muscal* din definiţie intră în discuţie la categoria de mai jos, având sensul ‘(Munt. ieşit din uz) birjar (de origine rusă)’, cf. DLR, *—δίτροχος* ‘cabrioletă’; *—καταδίκων* ‘dubă’; *—κλειστή* ‘cupeu’; *—σιδηροδρομική* ‘vagon’ (s.v. se află înregistrată şi expresia *τῶ εἶπε τὰ ἐξ ἅμαξης* ‘l-a înjurat surugieşte’); *ἁμαξάλογον* ‘cal de trăsură’; *ἀνθοπόλεμος (ὁ)* ‘bătaie de flori’.

c. O altă categorie de lexeme prezintă un sens în dicţionarul lui Hector Sarafidi, iar în DNR un alt sens sau alte nuanţe semice, ca, de exemplu: *ἀγγιόξυλον (τὸ)* bot. ‘scoarţă de laur’ – în DNR ‘lemn sfânt’; în GHIOVANIS nu este înregistrat; **ἀγριαπιδιά (ἡ)* bot. ‘păr pădureţ’ vez. *ἀχλαδιά*’; neînregistrat în GHIOVANIS – în DNR ‘păr sălbatic’; **ἀμμουδιά (ἡ)* ‘prundiş’ – în DNR ‘ţărm nisipos, plajă’; *ἀνάκρουσις (ἡ)* muz. ‘preludiu’ – în DNR este înregistrat şi cu sensul din domeniul muzical, dar definit ‘executarea unei bucăţi muzicale, anacruză’; *ἀντέφεση (ἡ)* jur. ‘incident în apel’ – în DNR ‘contraapel’; *ἀντίκλητος (ὁ)* jur. ‘adversar’ – în DNR ‘avocat însărcinat cu procedura; împuternicit’; **ἀποβραδὺς* adv. ‘de cu seară’ – în DNR ‘spre seară’; **ἀπόπαιδον* ‘cel din urmă născut’ – în DNR (cu forma actuală *αποπαιδί*) ‘copil dezmoştenit, copil părăsit, neîngrijit’ (în GHIOVANIS prezintă ambele forme de neutru şi sensul din DNR); *ἄρρυθμος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. ‘fără stil’ – în DNR ‘lipsit de ritm, neregulat’; *ἀστεροειδὴς (ὁ, ἡ), -ὲς (τὸ)* adj. ‘în formă de stea, steliform’ – în DNR subst. ‘asteroid’ (GHIOVANIS prezintă ambele sensuri, pe lângă altele); *βομβυλιὸς (ὁ)* zool. ‘urechelniţă’ – în DNR ‘bondar, bărzăun’; în GHIOVANIS se spune că are circulaţie în greaca veche; **βότσαλο (τὸ)* ‘pietriş’ – în DNR ‘pietricică pe malul unui râu, mării’; *βούκινο (τὸ)* ‘bucium’ – în DNR ‘1. corn, goarnă’; *βρίθω* ‘a mişuna, a furnica’ – în DNR ‘a fi plin de ceva, a deborda de’; *δασκαλεύω* ‘a îndruma spre rău’ – în DNR ‘a îndruma, a sfătui’; **ἐρημοκκλῆσι (τὸ)* ‘bisericuţă părăsită’ – în DNR ‘biserică aflată într-un loc retras’ (în GHIOVANIS ‘biserică mică din afară sau care nu aparţine circumscripţiei enoriale’); *εὐκρισία (ἡ)* ‘bun simţ’ – în DNR ‘judecată dreaptă’ (în GHIOVANIS ‘judecată sau gândire corectă, logică, dreaptă’); **κομμάρα* ‘dureri de mijloc’ – în DNR, GHIOVANIS şi BABINIOTIS ‘oboseală, sfârşeală, sentiment de epuizare’; **κομπόδεμα (τὸ)* ‘mici economii, ciorap’; această nuanţă se află şi în GHIOVANIS – în DNR ‘economii’; *μικρανεψιὸς (ὁ), -α (ἡ)* ‘strănepot’ – în DNR nu este înregistrat, în GHIOVANIS ‘copilul verişorului

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

sau verişoarei'; *μικρολογία* 'chiţibuş' – în GHIOVANIS '1. faptul de a vorbi cineva despre lucruri fără importanţă, 2. a se preocupa cineva cu mărunţişuri fără importanţă'; *μικροτέχνημα (τὸ)* 'jucărie de copii, fleac' – în DNR nu este înregistrat, în GHIOVANIS 'mică piesă de artă, miniatură'; *οικουρῶ* 'a sta acasă' – în DNR nu este înregistrat, în GHIOVANIS 'a rămâne acasă din motive de boală'; *οἰωνοσκόπος* 'proroc' – în DNR '1. augur, 2. prezicător, ghicitor', ÎN GHIOVANIS 'ghicitor'; *ὀξύφονος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. 'cu voce ascuţită, piţigăiată', iar cu valoare substantivală are şi sensul muz. *(ἡ) ὀξύφονος* 'contralto' – în DNR 'de tenor', în GHIOVANIS sensul este 'tenor' ş.a.

d. Lexeme şi sensuri care prezintă o explicaţie prin cuvinte rar folosite sau aproape ieşite din uz astăzi, sau păstrate numai la nivel regional sau popular, conform DLR-ului. Uneori acestea reprezintă realităţi care au dispărut de-a lungul timpului. În cazul în care ele vor fi prealuate într-un nou dicţionar neoelen-român va trebui să fie redefinite (şi) prin termeni actuali: *ἀελλόπους* (katharevousa; în GHIOVANIS cu circulaţie în greaca antică) 'vânteş – în DLR: '(regional) care aleargă repede; iute de picior'; *ἀκινάκης (ὁ)* 'pală, iatagan' (kath.; în GHIOVANIS cu circulaţie în greaca antică); *pală* – în DLR cu sensul '(învechit) paloş'; **ἀλογοφόρτι (τὸ)* 'tarhat' – în DLR s.v. *tărhat*, cu sensul 'greutate, sarcină, povară; bagaj, calabalâc'; *ἀνθοδέσμη* 'buchet', în sintagma *—τεχνητὴ* 'ţimuir' – în DLR s.v. *ţimir* este un subsens definit '(prin Bucov. şi sudul Transilv.) mănunchi de flori artificiale sau alte podoabe pe care le poartă mirele la părărie sau la căciulă în ziua nunţii'; *ἀνθρωπάριον (τὸ)* 'omuleţ, poghircă' – *poghircă* în DLR '(Mold.) epitet dat unui om mic de statură, pipernicit'; *ἀνθρωπίσκος (ὁ)* 'ţafandache' – în DLR '(familiar) bărbat (tânăr) spilcuit, sclifosit, ridicol şi uşuratic; filfizon, fante, muţunache'; *ἐπίξανθος (ὁ, ἡ), -ον (τὸ)* adj. 'vulpiu' – în DLR '(rar) de culoarea blănii vulpii; roşcat'; *μικροφιλοδοξία* 'gloriolă' (apare şi în GHIOVANIS 'ambiţie mică, nesemnificativă') – în DLR cuvântul nu este înregistrat.

Unele lexeme şi-au păstrat desemnarea, dar sunt definite în funcţie de uzul epocii: *ἀναγνωστήριον (τὸ)* 'cabinet de lectură' – în DNR 'sală de lectură'.

e. Unele dintre cuvintele rare din definiţie au chiar etimologie neogreacă, ca de exemplu: *ἀζυμοσφραγίς* (kath.) 'bulin' (în GHIOVANIS cu forma din dimotiki *ἀζυμοσφραγίδα* 'bucăţică de pâine nedospită care se folosea la lipirea plicurilor') – înregistrat în DA cu sensul 'mic petec rotund de cocă uscată, de lipit scrisori sau hârtie sau de învăluit medicamentele (prafurile) cu gust amar şi neplăcut' (cu atestări până la 1910) < ngr. *μπουλίνι; *αλιάδα* 'scordolea' (în DLR *scordoleá* 'sos preparat din nuci pisate, miez de pâine (sau pesmet), frecate cu usturoi, untdelemn, oţet (sau zeamă de lămâie), care se serveşte cu raci fierbinţi, peşte rasol, legume fierte etc.; p. ext. mâncare preparată cu acest sos' < ngr. *σκορδαλία*).

3.2.5. Regimul prepoziţiilor şi valoarea lor de prim element de compunere în cuvintele compuse.

În DNR, particulele *ἀ-* sau *ἀν-*, *ἀνα-*, *απο-*, *παρα-* şcl. sunt definite ca „element de compunere" şi se arată care este sensul lor sau ce sens conferă cuvintelor compuse pe care le formează. Acelaşi statut îl au aceste elemente în

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

GHIOVANIS şi în BABINIOTIS şi tot astfel sunt considerate în *Νεοελληνική γραμματική (της Δημοτικής)*[32]. Dicţionarul lui Sarafidi prezintă elementele de tipul συν, απο, παρα, care sunt şi prepoziţii în limba greacă, numai cu statutul lor de prepoziţie, nu şi de element de compunere, astfel că elementele *α-* sau *αν-*, *ξε-*, *μονο-* etc. nu sunt tratate independent.

4. Cele două dicţionare redactate de Hector Sarafidi sunt cuprinse în Seche 1969[33], la capitolul *Lista principalelor dicţionare bilingve tipărite* (p. 309)[34]. Mai trebuie spus că, la sfârşit, dicţionarul pe care l-am prezentat aici cuprinde *Vocabularul verbelor neregulate*, o listă cu acest tip de verbe. Ar trebui amintite, de asemenea, cuvintele din finalul prefeţei lui D. Russo la acest dicţionar:

> Să-i fim deci recunoscători autorului pentru munca rodnică şi abnegaţia demnă de admirat cu care a dus la bun sfârşit şi a tipărit cu cheltuiala sa o operă aşa de folositoare, care va aduce servicii mari atât grecilor, cât şi românilor şi, în special, tinerimii studenţeşti, contribuind la înţelegerea reciprocă a două naţii surori şi să-i urăm să dea o a doua ediţiune cât mai curând (VIII).

După câte se pare, acesta este primul dicţionar bilingv modern eleno-român, întru totul valabil şi astăzi şi aceasta este şi mărturia făcută cu multă modestie de autor în *Introducere*:

> Nu am pretenţia să ofer cititorului o operă desăvârşită. Continuatorii vor îndrepta şi complecta desigur scăderile şi lacunele operei mele, pe care publicul cititor e rugat s-o primească cu îngăduinţă, ca o primă încercare în domeniul lexicografiei greco-române.

Aspectele remarcate şi exemplele pe care am încercat să le extragem aici, precum şi cele care nu au fost relevate, dar ar putea fi descoperite, sunt importante şi pentru elaborarea unui dicţionar neogrec-român de anvergură.

Bibliografie

Mardare 2009: Valeriu Mardare, *Dicţionarul român neogrec*, ediţia a III-a, Iaşi, Polirom, 2009.

Νεοελληνική γραμματική (της Δημοτικής) Ανατύπωση της εκδόσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις, Universitatea „Aristotel" din Tesalonic, Institutul de Studii Neogreceşti, Fundaţia „Manolis Triandafillidis", Tesalonic, 1993.

Sarafidi 1922: Hector Sarafidi, *Dicţionar român-grec*. Constanţa.

Sarafidi 1935: Hector Sarafidi, *Dicţionar grec-român*, Constanţa.

Σαραφίδι 1993: Εκτόρα Σαραφίδι, *Ελληνορουμανικό λεξικό*, Δωρικός, Αθίνα, 1993.

Seche 1969: Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei româneşti*, vol. al II-lea, de la 1880 până astăzi, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969.

BABINIOTIS: Γεωργίου Δ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας,* Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998.

[32] Vezi p. 142 sqq.

[33] Vezi vol. al II-lea, de la 1880 până astăzi, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969.

[34] Descrierea lor este: *Dicţionar grec-român*. Constanţa, 1935, VIII + [1] + 447 p.; *Dicţionar român-grec*. Constanţa, 1922, 3 f. + 533 p.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)

DNR: *Νεοελληνικό-ρουμανικό λεξικό, Dicţionar neogrec-român*, coordonat de Lia Brad-Chisacof, având ca autori pe Margarita Kondoghiorghi, Eugen Dobroiu (A-M, P-Y), Ştefan Stupca (revizie A-M, Σ-Y), Antiţa Augustopoulos-Jucan (N-Π, Φ-Ω), Bucureşti, Editura Demiurg, 2000.

GHIOVANIS: *Νέο λεξικό Ηρ. Γιοβάνη θησαυρός όλης της ελληνικής γλώσσας, Παγκόσμιος εκδοτικός οργανισμός Χρίστος Γιοβάνης* A.E.B.E. (f.a.).

A Bilingual Greek-Romanian Dictionary from the 20th Century that Has Been (too) Little Known

Hector Sarafidi's dictionary is the first Greek-Romanian modern dictionary. According to his own statement, the author has, first of all, enlisted some of the most common lexemes from katharevousa, a form of the Modern Greek language, and from dimotiki, together with borrowings from other languages. This lexicographic work has been conceived and compiled according to modern criteria. By comparing it with another Greek-Romanian dictionary published half a century later, we have reached to the conclusion that numerous words, meanings, idiomatic constructions and compound words appear only in Sarafidi's work and a significant number has been analyzed in this paper. By using another comparative approach, we have also concluded that the majority of them can be found in a Greek thesaurus dictionary (Hristos Ghiovanis) which shows word usage during different periods of the Greek language. Last but not least, this work is also interesting in terms of word definition, some of them being rare, others regional and others belonging to the familiar register. If a similar, but more extensive dictionary were to appear, the information from Hector Sarafidi's dictionary should be reevaluated and exploited.

BDD-A24463 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:08 UTC)